زانكۆی صلاح الدين

كۆلێژی پەروەردەی بنەڕەتی

بەشی زمانی كوردی

خوێندنی بەیانیان – ئێواران

قۆناغی سێیەم

بابەت:

داڕشتن

مامۆستای بابەت

د. سازان رضا معين

ساڵی خوێندن (2020 – 2021)

هەفتەی دووەم

دارشتن

قۆناغی سێیەم

بەیانیان - ئێواران

بنەما سەرەکیەکانی دارِشتن :

1- بابەت :-

دەستنیشانکردنی بابەتێك بۆئەوەی ببێتە چوارچێوە بۆ گرتنەبەری ڕێکارەکانی دارِشتن . بابـەتیش بریتیە : لەخستنەڕووی ناوەڕۆکی ڕوداوێك دیمەنێکی تراژیدی یان کۆمیدی , دیاردەیەکی جوان , دیاردەیـەکی ترسناك ....هتد نووسەر لەهەڵبژاردنی بابەتدا دەبێت شارەزا بێت ئـەم شارەزاییە لـەزانیاری و ئـەزمون و ژینگە وەردەگرێت و لەنووسینی بابەتیشدا دەبێت مافی تەواوەتی بداتە بابەتەکەو لەلایـەن وەرگـرەوە بڕیاری لەسەر دەدرێت کەبابەتێکی باش یان لاوازە .

2- بیر:-

زنجیرەیـەك چـالاکی هـزری نـەبینراوە مێشـك لەوکاتانـەدا ئـەنجامی دەدات کەڕوبـەڕووی دیمـەنێکی وروژێنـەر دەبێتـەوەو بەهەسـتێك یـان زیـاتر، لـەپێنج هەسـتەکەی وەری دەگرێـت بـەئامانجی دۆزینـەوەی چەمكێك یان شارەزاییەك (فتحی جروان ، 1999: 29)

کەواتە بیر بەرهەمی بیرکردنەوەیە لە دەوروبەری مرۆڤ لەشتەکانی ژینگەی مرۆڤایەتی و چارەسەروپێشبینی و شرۆڤە بۆ واقیع و ڕووداوەکان. بیرکردنەوەش گـرنگترین سیفات و جیاکاری مرۆڤـە لەگیانـدارانی تـر تـەنها مـرۆڤ توانـای هێنانەکایـەی بـیری نـوێی هەیـەو، پیـادەکردنی ئەوبیرانـە بۆگوزارشـت کـردن و دەربـڕین . گوزارشـتکردنیش پێویسـتی بـەزاراوەو ووشـەهەیەکەبنەمای هـەموو زانیارییـە مرۆڤایەتیەکانـە و کەرەسـتەی خستنە ڕووی بابەت و بیر لەڕێگای زمانەوە دەبێت .

3- شێواز :-

لەبەشی دووەمدا پێناسەو جۆرەکانی خراوەڕوو.

4- ڕێگاکان :-

هەڵبـژاردنی ڕێگایـەك بۆخسـتنەڕووی بابـەت و شـرۆڤەکردنی نـاوەڕۆکی بـیری پێویسـتیەکی بنـەڕەتی نوسینی داڕشتنە , بەهەمان شێوە لەبەشی دووەمدا خراوەتەڕوو .

5- زمان :-

زمانی نوسین و داڕشتن دەبێت ڕاست و سادە و پاراو یـەکگرتووبێت و دووربێـت لـەزاراوەی ناوچـەیی و زمانی گشتی قسەکردن , زمانیش پشت بەووشەکان دەبەستێ بۆگوزارشتکردن , هەڵبـژاردنی وشـەکانیش پشت بەبابـەت و بـیرو، شـێوازو، ڕێگاکـان دەبەسـتێ ، ئەمـە جگەلـەوەی کەپشـت بەنوسـەریش دەبەسـتێ , دەبـێ خوێنەریش لەبیرنەکرێت چونکە ئەوان چینی خوێنـەرن و ئامـانج لەنوسـین خوێنـەرە ,دەبێ نوسـەر بزانێـت کەنوسینەکەی ئاڕاستەی کام چینی کۆمەڵ دەکات تاوەکو بەوزمانە بیاندوێنێ کەئەوان لێی تێدەگەن .

6- ڕێنوس :-

مەبەست لەڕێنوس قسەکردنی قسەکەرو نوسینەوەیەتی لەلایەن گوێگرەوە ، ئەمەش دادەنرێت بەیاسای ڕێنوسکردن مەبەست لەم یاسایەش گۆڕینی هێمای دەنگییە بۆهێمای وێنەیی ، ئەم هێماوێنەییانەش پیتەکانی زمان پێکدێنن ئەم پیتانەش بزوێن و نەبزوێنەکانن ، چالاکی و کرداری ڕێنوسکردنیش واتە نەخشاندنی ئەو پیتانەیە ولێکدانیان بەپێی یاسای زمان و بەبێ تێکەڵکردن و لەبری یەکتربەکارهێنان و ڕاست نوسینەوەیان بەبێ هەڵەو بەخەتێکی خۆش و جوان کەلەلای خوێنەر ڕوون بێت و لێکچون و تێکەڵی لەنێوان پیتەکاندا دروست نەبێت کەئەمەش لەیاسای ڕێنوسکردندا بە ڕێنوس و خەتخۆشی ناودەبرێت .

7- خاڵبەندی :-

خاڵبەندی لەنوسیندا سیستەمێکە پێکهاتوە لەکۆمەڵێك نیشانەو هێمای دیاریکراو ، دادەنرێت بۆجیاکردنەوەی وشەورستەو پەرەگراف , هەروەها بۆ دابەشکردنی تێکستە لەڕووی سینتاکس و واتاوە . (عودة محمد ، 1971 :44).

دانانی ئەم نیشانانە پێویستی بەشارەزایی و زانیاری تەواوو دروست هەیە سەبارەت بەزمانەکەو , بەسروشتی نیشانەکان و خاسیەت و ئەرك و ڕۆڵیان لەنوسیندا ، هەرلەم بارەیەوە پێویستە ڕۆڵی ئاوازەش بەهەند وەربگیرێت چونکە پەیوەندی بەهێزی بەخاڵبەندییەوە هەیە ، لەلایەك یاریدەی ڕاست دانانی نیشانەکانی خاڵبەندی دەدات ، لەلایەکی تریشەوە هاوکاری خوێنەردەکات بۆتێگەیشتن ، چونکە ئاوازە جەوهەری قسەیەو تێکستی بێ خاڵبەندیش وەك قسەی بێ ئاوازەیە .(عودە محمد ، 1971 : 44)

نیشانەکانی خاڵبەندی ئەمانەن : -

1- خاڵ (.) :-

واتە کۆتایی هاتنی گوتن دەگەیەنێ . لەکۆتایی هەموو ڕستەیەك دادەنرێ جگە لەڕستەی پرسیارو سەرسوڕمان نەبێت کەمەبەستەکەی دابێت بەدەستەوە واتە لەڕووی واتاوە ئەو ڕستەیە کۆتایی هاتبێ، هەروەها لەپاش پیتی یەکەم یان پیتی یەکەم و دووەم کەدەکەونە پیش ناوهینانی پلەی زانست یان نازناو یان بنەماڵە وەکو :-

1- سبەی ڕۆژی ئالآیە .

2- ب . ی . د . محمد معروف فتاح

2- جووت خاڵ (:)

ئەم نیشانەیە لەخاڵبەندیدا بۆڕوونکردنەوە و بەهەندوەرگرتنی گوتن دێت لەپاش گوتە یان ناوی قسەکەر دادەنرێت بەکارهێنانەکانی :

1- لەپێش ئەو گوتنانەی کەوەکو خۆی وەردەگیرێت .

پزیشکەکان دەڵێن : خورما ڕێژەی شەکر لەخوێندا ڕادەگرێت .

2- لەدوای ئەوگوتنانەی کەشرۆڤەی پێویستەو، یان بۆ ڕونکردنەوەی دەستورێك بەکاردێت .

کوردستانی گەورە پێك دێت لە : باکور ـ باشور ـ ڕۆژهەلأت ـ ڕۆژئاوای کوردستان.

3- كۆما (,) فاریزە , بۆر (,):-

ئەم نیشانەیە بۆوەستانی کورت بەکاردێت بەکارهێنانەکانی :-

1- لەدوای ناوی بانگکراو – کوڕینە , بخوێنن .

2- جیاکردنەوەی ڕستەی شوێنکەوتولەڕستەی سەرەکی .

بۆهەرکارێك چەند پلانێك دادەنرێت , بەلاّم یەکێکیان پەسەند دەکرێت .

هەندێ جار لەنێوان دووڕستەدا ئامرازی لێکدان دانانرێت بەلاّم کۆما پێویستە دابنرێ بۆجیاکردنەوەی ڕستەکان . وەکو:

پارساڵ نەك پێشمەرگە , هاولاّتیانیش لەئامادەباشیدابوون دژی داگیرکەر

3- بۆجیاکردنەوە پۆلەوشەکان کەجووت جووت بەکارهاتبن . وەکو :

دایکان و باوکان , بەتاڵ و شیرینی , بەبوون و نەبوون , منداڵان پەروەردە دەکەن .

4- جیاکردنەوەی ئەو وشانەی کەئەندامی هاوچەشنی ڕستەکەن . وەکو:

جێناوە سەربەخۆکان ئەمانەن : (من , ئێمە , تۆ , ئێوە , ئەو , ئەوان) .

5- لەنێوان ڕستەی مەرج و وەلاّمی مەرج . وەکو:

ئاکام ئەگەر بیخوێندایە , ڕۆژی بەم ڕۆژە نەدەبوو .

6- دوای وشەکانی (بەڵێ , نەخێر , نە , نا , ئا) .

7- بۆجیاکردنەوەی جۆری ڕستەکان ڕستەی ناوی , ئاوەڵناوی , ئاوەڵکاری , شارستەو پارستە لەڕستەی تێکەڵدا نموونە :

باوکم ئەو پیاوە پیرەیە , کەهەموو ڕۆژێك دەچێتە سەرکار .